

Vilniaus baldininkystė XIX a. II pusėje – XX a. pr.: ugdymas ir parodos

Eglė Bagušinskaitė

Vilniaus dailės akademija, Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

El. paštas egle.bagusinskaite@gmail.com

Straipsnyje pristatomas baldininkystės amato vystymasis Vilniaus mieste XIX a. II pusėje – XX a. pr.: baldus gaminusių amatininkų padėtis, cechinė priklausomybė, profesinių įgūdžių įgijimas, tobulinimas, dalyvavimas Vilniuje vykusiose parodose. Įvardijami baldų gamyba ir dekoravimu vertęsi asmenys – staliai, baldų apmušėjai-dekoratoriai, jų dirbtuvės. Atsekus cechų narių veiklos pradžią, parodomas buvusio cechinio amatininko tapimas moderniu baldų kūrėju XX a. pradžioje.

RAKTAŽODŽIAI: Vilnius, baldai, stalių cechas, stalius, baldų apmušėjas-dekoratorius

Daugelio XIX a. II pusės – XX a. pr. taikomosios dailės kūrėjų pavardės iki šiol išlieka nežinomos, tačiau augant susidomėjimui to meto dirbiniais, plėtojant įvairių sričių tyrimus, mus pasiekia žinios apie Vilniuje kūrusius meistrus – auksakalius, šaltkalvius, kalvius, sienų tapybos dekoratorius ir kt. Informacija apie aptariamą metu dirbusius ir baldus gaminusius amatininkus – stalius, kėdžių meistrus, baldų apmušėjus-dekoratorius, jų dirbtuves – itin fragmentiška. Nežinoma, kaip vystėsi baldininkystės amatas ir baldų gamyba Vilniuje, kokios buvo čionykštės amatininkystės tradicijos, kuo pasireiškė vietiniai savitumai, kokios buvo sąlygos profesinių įgūdžių įgijimui, tobulinimui, profesinei karjerai, kaip baldų gamybą palietė pramonės perversmo atneštos naujovės. Atkreipiamas dėmesys į XIX a. pab. – XX a. pr. Vilniuje vykusias parodas ir vietinių gamintojų dalyvavimą jose, demonstruotų baldų pobūdį, gamyboje naudotas medžiagas.

Tai pirmas žvilgsnis į XIX a. II pusėje – XX a. pr. Vilniuje dirbusius baldų gamintojus, atskleidžiantis karjeros pradžią nuo cechinės priklausomybės saistomo, jame išsilavinimą įgijusio amatininko iki nuosavos dirbtuvės savininko, XX a. pr. parodų dalyvio, demonstravusio modernio stiliaus baldus. Kadangi apatariamo laikotarpio Vilniaus baldininkystės tyrimai tik pradedami, šiame etape galime įvardyti tik nedidelę dalį tuo metu dirbusių meistrų. Be to, būtina pažymėti, jog kol kas negalime identifikuoti konkrečių baldininkų pagal muziejuose, įvairiose viešosiose erdvėse išlikusius dirbinius, kadangi mažomis partijomis gaminti arba vienetiniai baldai retai kada būdavo signuojami (šiuo metu žinoma tik apie vieno meistro dirbtuvės signatūrą). Tiriant Vilniaus baldininkystės istoriją, ypač vertingos Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau LVIA) saugomos knygos, kuriose surašyti stalių (krikščionių), stalių-kėdininkų ir apmušėjų cechų (žydų) meistrai, pameistriai ir mokiniai. Šis pirmąsyk naudojamas šaltinis leidžia įvardyti baldus gaminusius amatininkus,

sužinoti jų kilmę, socialinę padėtį, giminystės ryšius, parodyti profesinį kelią nuo mokinio iki meistro, nustatyti veiklos metus ir kt.¹

Vilniaus baldininkystės tyrimų pradininku laikomas Stefanus Narėbskis, nagrinėjęs vadinamosios Vilniaus mokyklos baldų bruožus, įvardijęs XVIII–XIX a. I pusėje vilniškiams baldams būdingus vietas tradicijų atspindžius, pateikęs baldų, jų puošybos detalių piešinius². Stefanus Mieleszkiewiczus, tyręs klasicizmo laikotarpio baldus, taip pat gilinasi į vilniškių baldų atributavimo problemas³. Svarbu pažymėti, jog daugelį metų vartojamas terminas *Vilniaus mokyklos baldai* iki šių dienų nėra tiksliai apibrėžtas ir išaiškintas, todėl tam reikalingi išsamesni tyrimai. Minėti autoriai Vilniaus vardą pasitelkia dėl stilistinio išskirtinumo, kadangi „Vilniaus tipo“ baldų gamybos geografinė buvo platesnė, apėmė ne tik Vilniaus miestą ir guberniją, bet ir Gardino, Minsko gubernijas⁴. Jeigu XVIII–XIX a. I pusės baldus pagal tam tikrus kriterijus – naudotas medžiagas, konstrukcijas, jų formą ir dekorą – galima atpažinti ir juos priskirti prie vilniškių, tai tyrinėjant XIX a. II pusės – XX a. pr. dirbinius šiuo metu dar trūksta duomenų, lyginamųjų tyrimų, kuriais remiantis vienus ar kitus baldus galime atpažinti ir priskirti prie Vilniaus meistrų gaminių ar kalbėti apie savarankišką, originalią, senųjų vietos tradicijų raišką atspindinčią Vilniaus baldininkystės mokyklą.

Baldininkystės istorijos tyrimai neatsiejami nuo istoriografijos, skirtos Vilniaus amatininkų cechams. Minėtinas Virgilijaus Pugačiausko straipsnis apie XIX a. I pusės Vilniaus „krikščionių“ medžio apdirbimo cechų, tarp jų ir stalių, organizacinę struktūrą, atskleidžiantis kolektyvinės biografijos elementus – religinį ir visuomeninį gyvenimą, profesinę karjerą, socialinę, šeiminingą padėtį, teritorinę kilmę ir kt.⁵ Bendra Vilniaus cechų raida XIX a., amatininkų skaičius, jo kaita, cechų ir kapitalistinių pramonės įmonių sandūra nušviečiama Vytauto Merkio tyrimuose⁶. XIX a. II pusės lietuviškos amatininkystės realijos nagrinėjamos Jolitos Mulevičiūtės⁷, Lijanos Šatavičiūtės⁸ darbuose. Baldų gamybos raida, stilistiniai bruožai XIX a. II pusės taikomosios dekoratyvinės dailės kontekste nusakomi Tado Adamonio straipsnyje⁹. Laimos Laučkaitės tyrimuose, skirtuose XX a. pr. Vilniaus meniniam gyvenimui, aptariamos mieste vykusios parodos, eksponavusios vietos gamintojų baldus, pristatomos moderno apraiškos vietinėje baldininkystėje¹⁰. Meno, amatų ir pramonės dirbinių parodos aptariamos ir Dalios Klajumienės monografijoje¹¹.

1 LVIA. F. 965. Ap. 1. B. 47, 62, 70, 88.

2 Grzeluk 1996: 415–429.

3 Mieleszkiewicz 2000: 300–313.

4 Ten pat: 300.

5 Pugačiauskas 2008: 12–26.

6 Merkys 1961: 49–59; Merkys 1961: 145–167; Merkys 1962: 115–131.

7 Mulevičiūtė 2002: 226–252.

8 Šatavičiūtė 2008: 88–100.

9 Adomonis 1973: 85–105.

10 Laučkaitė 2002; Laučkaitė 2001.

11 Klajumienė 2015.

Amatų ir pramoninės gamybos santykis

XIX a. II pusėje – XX a. pr. tradicine baldininkyste užsiimantiems amatininkams teko prisitaikyti prie pasikeitusios situacijos. Industrinės gamybos augimas XIX a. II pusės Vakarų Europoje skatino esmines naujoves taikomajame mene. Rinkoje įsitvirtinę tiražuoti produktai kėlė praecities ilgesį, o kartu ir priešišumą industrinės gamybos dirbiniams – Didžiojoje Britanijoje pasipriešinimo masinei pramonei gamybai išraiška tapo Meno ir amatų sąjūdis (*Arts and Crafts Movement*). Šis menininkų inspiruotas judėjimas, iškilus tradicijų praradimo pavojui, pramoniniams gaminiams išstumiant amatininkų dirbinius, skatino atgaivinti senuosius amatus, grįžti prie rankų darbo, unikalių, individualios raiškos, vienetinių gaminių, žavėjosi viduramžių amatininkų cechais, dirbtuvėmis. Pirmasis šias idėjas pradėjo skleisti meno teoretikas Johnas Ruskinas (1819–1900), tikėjęs, jog menas ir visuomenė (arba amatininkystė ir visuomenė) buvo idealiai tarpusavyje integravęsi ankstyvaisiais viduramžiais, ir savo amžininkams iškėlęs tai kaip pavyzdį¹². Ruskino propaguotas idėjas įgyvendino ir sąjūdžio lyderiu tapo Williamas Morris (1834–1896): 1861 m. įkurtose „Morris, Marshal ir „Faulkner“ dirbtuvėse buvo audžiami audiniai, gaminami baldai, spausdinami tapetai, knygos ir kt.¹³ Tačiau *Arts and Crafts Movement* įtaka baldų gamybai neišplito – pirmiausia dėl to, jog rankų darbui, tradiciniam naudojamų medžiagų apdirbimui reikėjo daug laiko ir lėšų, šie baldai negalėjo konkuruoti su pramonine produkcija, buvo prieinami tik pasiturintiems gyventojams.

Aptariamui laikotarpiu, siekiant išspręsti socialines problemas, aprūpinti darbu nepriteklių kamuojamus gyventojus, per visą Rusijos imperiją taip pat nuvilnijo amatų sąjūdis, veikiamas vykdomos ekonomikos politikos. Tačiau skirtingai nei Vakarų Europoje, Rusijos imperijos pramonės išsivystymas gerokai atsiliko, todėl amatai čia regėti ne kaip industrinės produkcijos alternatyva, bet kaip pakaitalas – kompensacinė gamybos forma, galinti sušvelninti modernių ūkio, buities ir prabangos gaminių stygių¹⁴. Kyla klausimas, koks buvo vietinių amatininkų, dirbtuvių santykis su plintančiais pramoniniais dirbiniais, jų šabloniškumu, unifikacija, tiražavimu? Galbūt galima daryti prielaidą, jog į masinės produkcijos dirbinius amatininkai nežvelgė priešišškai, kadangi būdami prieinamesni jie galėjo papildyti butyje reikalingus daiktus, taip pat galėjo vietiniams amatininkams būti kaip pavyzdžiai ar pagalbinė priemonė. 1862 m. per Vilnių nutiesus Varšuvos–Peterburgo geležinkelio atkarpą, miestą galėjo pasiekti gabenamos prekės, smarkiai išsiplėtė jų asortimentas. Pramonine gamyba užsiimančioms užsienio ir kitų imperijos miestų įmonėms atsivėrė naujos rinkos, jie galėjo platinti didelius savo gaminių kiekius, konkuruoti su vietiniais gamintojais. Galima svarstyti, kiek gyventojai buvo linkę ir turėjo galimybių užpildyti savo namus naujais gaminiiais, svarbus aspektas – rankų darbo ir masinės produkcijos santykis gyventojų būstuose.

¹² Mang 1979: 63.

¹³ Laučkaitė 2002: 121.

¹⁴ Mulevičiūtė 2002: 229.

Pavyzdžiui, iki XIX a. pab. korpusiniai baldai (spintos, komodos ir kt.) dažniausiai būdavo gaminami „amžiams“ ir mažiau pasiturintys gyventojai juos pirko kone visam gyvenimui. Matyt, dėl šių prekių gamybos ir vartojimo specifikos (baldai, ypač korpusiniai, buvo keičiami retai) dar nebuvo poreikio keisti baldus atsižvelgiant į madą¹⁵. Tas pats pasakytina apie kitą baldų grupę – stalus, ypač valgomuosius, kurie dažniausiai būdavo tvirtos konstrukcijos, iš patvarių medžiagų, masyvūs, ilgaamžiai, atlaikydavę ne vieną giminės kartą. Šiame kontekste išsiskiria rašomieji stalai, specialūs kontoroms, biurams skirti baldai, kurie, kuriantis naujoms įstaigoms ir tenkinant gyventojų poreikius, buvo importuojami į Vilnių¹⁶. Karkasiniai baldai (t. y. sėdimieji baldai – kėdės, krėslai, taburetės, foteliai, kanapos, sofas ir t. t.) susidėvėdavo greičiausiai, dažnai reikėdavo atnaujinti ar pakeisti apmušalus. Žvelgiant į aptariamo laikotarpio rašytinius, ikonografinius šaltinius, galima teigti, jog labiausiai išplitęs masinės produkcijos baldas gyventojų būstuose ir įvairiose kitose erdvėse buvo kėdės (įgavusios Thoneto, brolių Thonetų, „vieniškų“ ar lenktų kėdžių pavadinimus). Šiuos baldus buvo sudėtinga pagaminti namudiniu būdu – galbūt tik nedidelius kiekius, be to, dėl specialių medžiagų apdirbimo technologijų (mirkymo, garinimo, lankstymo specialiomis juostomis ir kt.) procesas būdavo gana lėtas. Rinkoje pasirodė ir nauji dalyviai, jau vietiniai fabrikinės, unifikuotos baldų produkcijos gamintojai. XIX a. pab. Vilniuje ėmė kurtis baldų fabrikai, perėmę ir vietinėms sąlygoms pritaikę Vidurio Europos regiono masinės baldų produkcijos gamintojų medienos apdirbimo technologijas ir baldų formas. Vienas pirmųjų vilniškių masinės produkcijos baldų gamintojų – 1895 m. Vilniuje atidarytas Leibos Gilelso lenktųjų („vieniškų“) baldų fabrikas, skelbėsis, kad yra pirmasis tokio tipo baldų fabrikas visame Šiaurės Vakarų krašte¹⁷.

Kiek ir kaip modernėjimo procesai veikė Lietuvos amatininkus, ar buvo teorinių svarstymų (ir kokių) apie industrinės revoliucijos įtaką amatininkų padėčiai ir gamybos pobūdžiui, dirbinių meninei kokybei, o gal į juos buvo žvelgiama kaip į nieko bendra su menine kūryba neturinčius gaminius, – šiems ir panašioms klausimams (o gal jie net nebuvo keliami) reikalingi išsamesni tyrimai. Tačiau jau dabar žinoma, kad kritikos būta – XIX a. vid. Lietuvoje tarp bajoriškos kilmės atstovų tvirtas pozicijas išlaikė konservatyvios idėjos: kritikuota industrinė visuomenė, vakarietiško tipo kapitalistinė

15 Ambrulevičiūtė 2015: 155.

16 Vilniaus universiteto rankraščių skyriuje saugoma keletas užsienio dirbtuvių katalogų, kuriuose pristatomi bibliotekoms, biurams skirti baldai (*IUB RS. F. 47. B. 259*). Vienas iš jų – 1913 m. amerikietiškos kompanijos „Derby desk company“ leidinys. Ši amerikiečių kompanija, įkurta Bostone 1870 m., orientavosi į kontorų, biurų baldų gamybą: gamino sudedamąsias bibliotekų spintas, stalus, kėdes, kortelių sistemas. „Derby“ įmonė turėjo savo atstovą (Ž. Blok) Maskvoje, taip pat skyrius Sankt Peterburge, Kijeve, Odesoje, Taškente, Varšuvoje ir kt. Kompanija buvo įsitvirtinusi ir Vilniaus rinkoje. Apie jos veiklą mieste liudija nuo 1905 m. spaudoje pasirodžiusios reklamos, siūlančios šios įmonės produkciją. Žinoma, jog 1905–1909 m. Vilniaus ir Minsko gubernijoms atstovavo O. M. Iwanteris, įsikūręs Vilniuje; 1915 m. minimas kitas Vilniaus atstovas – Ch. M. Šinderis. *Северо-западное Слово*. 1905. №. 2376, 21-ro avyryta: 3; *Kurier Litewski*. 1905. №. 56, 6 (19) listopada: 4; *Gazeta Wilenska*. 1906. 7 marca (22 lutego); 1906. 2 (15) marca; *Kalendarz wileński informacyjny* 1909: 31; *Справочная книжка ...* 1915: 18.

17 *LVI A. F. 382*. Ap. 1. B. 1629.

gamyba. Pramoninės gamybos keliamą pavojų konservatoriai įžvelgė ne tik žmogaus asmenybei ir visuomenei, bet ir jo daiktų bei gamtos aplinkai. 1857 m. Juozapas Ignotas Kraševskis teigė, jog mašininė gamyba užverčia žmogų unifikuotais, „beveidžiais“ ir „bedvasiais“ daiktais. Akis badė visoje Europoje plintantis vienodumas: vienodo stiliaus namai, prie jų angliški sodai ir olandiški žolynai, namuose tokie pat gamykliniai baldai, indai, to paties modelio rūbai. Jie išstūmė senuosius iš kartos į kartą perduodamus amatininkų darbo daiktus, kuriuose ne tik juntama žmogaus rankų šiluma, jie sukaučia ir visą „savo“ namų atmintį, jų dvasią. Tokie „savo istoriją“ turintys daiktai sukuria kiekvienų namų nepakartojamą šiltą atmosferą¹⁸. Šios nuostatos atitiko minėtų Meno ir amatų sąjūdžio teoretikų mintis, o XX a. pr. Lietuvoje dailių amatų raidai išgyvenant pakilimą, pavyzdžiu rodytas Anglijos namudinis verslas¹⁹.

Nors vietiniai konservatoriai piktinosi Europoje vykstančiais procesais, vystytis moderniai amatininkystei Lietuvoje trukdė iki XIX pab. gyvavęs viduramžių reliktas – cechinė sistema. Cechų amatininkai, gindami savo monopolinės gamybos teises, kovojo prieš necechinius ir kitų miestų amatininkus, prekybininkus, priešinosi kapitalistinių pramonės įmonių steigimuisi. Stalių cecho statusas saugojo juos ir nuo kitų cechų konkurencijos: turguje buvo draudžiama pardavinėti stalių dirbinius – stalus, staliukus, skrynias, langų arba paveikslų rėmus ir kt., cechams nepriklaususiems amatininkams buvo draudžiama laisvai verstis amatu Vilniuje, o į kovą su neteisėta veikla staliai galėjo pasitelkti savivaldos ir teismines institucijas²⁰. Nuo XIX a. vidurio į prekių gamybą besiskverbiantys pirkliai taip pat susidurdavo su cechine organizacija, pavyzdžiui, 1884 m. Vilniuje, Antakalnyje, nedidelę baldų gamybos įmonę atidaręs II gildijos pirklys Konopackis, siekdamas apsisaugoti nuo cecho, įmonei vadovauti pasikvietė stalių cecho meistrą. Tačiau įmonininką pasiekė žinia, kad „krikščionių“ stalių cechas ruošiasi prievarta uždaryti jo baldų įmonę. Konopackis kreipėsi į Bendrąją amatų valdybą, kad toji jam išduotų pažymėjimą, jog jis, kaip pirklys, turįs teisę laikyti pramonės įmonę be cecho žinios²¹. Cechai kovojo ir prieš žaliavas supirkinėjusius pirklius, pavyzdžiui, 1882 m. dėl vietos prekybininkų konkurencijos įsigyjant miško medžiagą Vilniaus miesto dūmai skundėsi stalių ir stalių-kėdžių gamintojų cechų meistrai. Jie nedrįso prašyti visiškai uždrausti tiems prekybininkams rinkoje supirkinėti miško medžiagą, bet norėjo, kad cechams būtų suteikta išimtinė teisė rinkoje įsigyti tokią medžiagą iki 12 val. dienos, o vėliau prekyba galinti vykti be apribojimų²².

XIX a. II pusėje įprastą amatininkų gyvenimo ritmą sutrikdė esminiai lūžiai – baudžiamos ir cechų sistemos panaikinimas. Panaikinus baudžiamą atsirado daug laisvos darbo jėgos, galinčios konkuruoti su miesto amatininkais. Vilniaus cechuose smarkiai

18 Medišauskienė 2000: 5.

19 Šatavičiūtė 2008: 93.

20 Pugačiauskas 2008: 16.

21 Merkys 1962: 118.

22 Ten pat: 123.

padaugėjo valstiečių, kurie čia dirbo kaip mažiausiai kvalifikuoti amatininkai – mokiniai ir pameistriai, dažnai buvo meistrų samdomi darbininkai²³. Laisvais tapę valstiečiai galėjo užsiimti amatais ir savo gyvenamosiose vietovėse, vienu iš pragyvenimo šaltinių galėjo tapti baldų gamyba, taip pat tradiciškai su provincijos gyventojų buitimi sieti pinti baldai. 1903 m. Antano Macijausko knygutėje *Kaip reikia pinti rėčkos, baldai ir kiti pinamieji daiktai* teigiama, kad pynimas yra labai įdomus ir naudingas amatas, duodantis gerą uždarbį ir kartu neatitraukiantis nuo žemės²⁴, taigi, tinkantis provincijos gyventojams. XIX a. pab. – XX a. pr. baldų pynimo amato imta mokyti ir miestiečius, ir nuteistus asmenis.

Panaikinus cechų sistemą, miesto amatininkams atsivėrė galimybės laisvai dirbti, kai kurie iš cechų pasitraukę meistrai bendrai steigė mechanizuotas dirbtuves. Atskirų asmenų arba bendrovės pagrindais susijungusių grupių įsteigtos dirbtuvės buvo pagrindinės taikomosios dailės kūrėjos – gamintojos²⁵. Susirūpinta amatininkų padėties gerinimu – reikėjo naujo tipo organizacijų, kurios padėtų realizuoti savo produkciją. Tokiu naujovišku susivienijimu tapo „Vilniaus amatininkų dirbinių mugė“ – 1891 m. Vilniaus gatvėje, Valeršteino name, duris atvėrusi parduotuvė. Tai buvo ne tik prekybinė įstaiga, bet ir savotiškas kooperatyvas, vienijęs nemažą Vilniaus amatininkų, už nedidelį mokestį padėdavęs realizuoti jų produkciją bei tarpininkavęs ieškant darbo²⁶. Ši mugė, praminta „Bazaru“, 1893 m. persikėlė į Šv. Jurgio prospekte, Žemės banko kieme, J. Montvilos pastatytą dviaukštį fligelį²⁷. „Bazaru“ daugiausiai naudojosi staliai ir apmušėjai, o siekiant pagerinti dirbinių kokybę, šalia buvo įrengtas medžiagų sandėlys, kuriame amatininkai jiems prieinama kaina galėjo įsigyti geros kokybės medžiagų. 1907 m. vietiniai medžio meistrai čia įkūrė profesinę stalių krikščionių draugiją, rėmusią savo narių ir jų šeimų narių dorovinius, ekonominius ir materialinius santykius ir savitarpio pagalbą²⁸. Draugija miestiečiams siūlė gausų baldų asortimentą ir priėmė užsakymus staliaus ir baldų apmušėjo-dekoratoriaus darbams²⁹. Nepaisant visų pastangų telkti ir gerinti kasdieninę amatininkų padėtį, jos modernizavimas neatsiejamas nuo švietimo, specialaus išsilavinimo įgijimo.

Profesinių įgūdžių įgijimas, ugdymas

Vilniaus mieste baldų gamyba, jų dekoravimu užsiėmę amatininkai buvo staliai, kėdžių meistrai, arba kėdininkai, baldų apmušėjai-dekoratoriai (krikščionys ir žydai). Stalius – plačiausia sąvoka, jam priskirti medžio darbai, pirmiausia baldų – stalų, kėdžių,

23 Merkys 1961: 160.

24 Macijauskas 1903: 4.

25 Adomonis 1973: 87.

26 Mulevičiūtė 2002: 232.

27 Laučkaitė 2001: 139.

28 *Уставъ Виленскаго Общества столяровъ-христианъ* 1907: 1.

29 *Księga pamiątkowa ...* 1909: 67.

skrynių, spintų, taip pat šaukštų, langų rėmų, paveikslų bei karstų gamyba³⁰. Apie kėdžių cecho narius ir jų veiklą žinoma labai mažai, tačiau šaltiniai teigia, kad Vilniuje šis cechas funkcionavo jau 17950–1800 metais³¹. Be vadinamųjų „krikščionių“ cechų, XIX a. Vilniuje veikė žydų cechai, kuriuose visi amatininkai buvo žydų tautybės. 1813 m. tarp naujai įsikūrusių žydų tautybės amatininkų cechų minimas ir kėdžių meistrų cechas³², tačiau įkurti cechai išsilaikė neilgai, spėjama, kad jie galėjo būti uždaryti dėl „krikščionių“ cechams keliamos konkurencijos. Pugačiauskas, Valentinas Cibulskas mini, jog žydų stalių kėdinininkų cechas Vilniuje įsikūrė 1838 m.³³,

1 pav. Vilniaus žydų stalių-kėdžių apmušėjų cecho antspaudas, 1882
LVLA. F. 939. Ap. 2. B. 110. L. 170

tačiau tai gali būti atsikūrimo data, nes, Merkio teigimu, Vilniuje toks cechas veikė jau anksčiau. 1878 m. Vilniaus Bendroji amatų valdyba leido baldų apmušėjams atsiskirti nuo žydų stalių-kėdžių gamintojų cecho ir įsteigti atskirą susivienijimą. Atsiskyrimo priežastis buvo įvairių specialybių cecho meistrų tarpusavio konkurencija. Stalių-kėdžių gamintojų cechas užprotestavo apmušėjų cecho steigimą ir 1879 m. pabaigoje išsirūpino, kad jis būtų panaikintas, o meistrai vėl prijungti prie senojo cecho³⁴. Tai liudija bendras 1882 m. Vilniaus žydų stalių-kėdžių apmušėjų cecho antspaudas (1 pav.).

XIX a. II pusės įvairiuose šaltiniuose minima apmušėjo-dekoratoriaus (*tapicer i dekorator / обоишникъ и декораторъ*) specialybė. Šios pareigos buvo gana svarbios. Pasiturintys asmenys baldus savo miesto ar užmiesčio rezidencijoms užsisakydavo. Paprastai juos projektuodavo rezidencijos architektas ar dekoratorius, priderindavo prie interjero, parinkdavo apmušalus, spalvas, iš anksto numatydamo asortimentą ir konkrečią vietą³⁵; taip pat miestiečių užsakymu atnaujindavo ar pakeisdavo nusidėvėjusius baldų apmušalus.

Būtina paminėti, jog baldų gamyboje savo nišą turėjo ir šaltkalviai. Pastariesiems jau pagal 1751 m. dekretą buvo priskiriamas kelioninių lovų, sofų, sudedamųjų geležinių stalų ir krėslų darymas, sudedamųjų stalų ir stalių apkaustymas; taip pat skrynių,

30 Pugačiauskas 2008: 14.

31 Merkys 1961: 52.

32 Ten pat: 56–57.

33 Cibulskas 1987: 142.

34 Merkys 1961: 63.

35 Skerstonas 2012: 75.

skrynelių, kanapų, sofų, taburečių ir pan. korpusų apkaustymas šlifuotomis ir ornamentuotomis detalėmis³⁶. XIX a. pab. šaltkalvių dirbtuvėse buvo gaminamos skirtingų modelių geležinės lovos, kurių gamyba Vilniuje, amatus diegiant pataisos namuose, užsiėmė ir kalintys asmenys.

XIX a. II pusėje amatininkams susidūrus su daugybe išorinių veiksnių, ne mažiau svarbiu iššūkiu tapo nepakankami profesiniai įgūdžiai ir žinios. Apskritai aptariamuoju laikotarpiu vyravo neigiamas cecho amatininko įvaizdis. Visuomenės akyse – tai sunkiai galą su galu suduriantis, neretai dar ir moraliai puolęs (įklimpęs į girtuoklystę) tamsuolis, akiračiu neprilygstas valstiečiui, o techniniais įgūdžiais neatitinkąs profesionalo kvalifikacijos³⁷. Tradicinė amato paslapčių įvaldymo ir profesinės karjeros vystymosi schema cechuose – tapimas mokiniu, vėliau pameistriu, o aukščiausią amato įvaldymo lygį pasiekęs asmuo nusipelnydavo meistro vardo. Pasimokęs 4–7 metus mokinyms meistrams pristatydavo savo bandomąjį gaminį, gaudavo atestaciją ir tapdavo pameistriu. Mokinių dirbiniai buvo įvairūs: pvz., 1880 m. bajoras Leonardas Korcūcis (Леонардъ Леопольдовичъ Коркуць), mokėsis pas meistrą Konstantiną Ramazevičių (Константинъ Рамазевичъ), porėdamas tapti pameistriu pagamino spintelę iš ąžuolo medienos³⁸; bajoras Vaclovas Semenovičius (Вацлавъ Флорионовичъ Семеновичъ), mokėsis pas meistrą Leopoldą Sakovičių (Леополдъ Саковичъ), pagamino drabužių spintą iš uosio³⁹; 1881 m. pameistrių taręs bajoras Vladislovas Jachimovičius (Владиславъ Яхимовичъ), mokėsis pas meistrą Ignotą Undrevičių (Игнатій Ундревичъ), pagamino du oblius (*два рубанка*)⁴⁰; 1892 m. minėto meistro I. Undrevičiaus mokinyms bajoras Vilhelmas Malachovskis (Вильгельмъ Малаховскій) pameistrių taro pagaminęs dvigubą rieviklį / leistuvą (*двойной фуганокъ*)⁴¹; 1893 m. valstietis iš Ašmenos apskrities Osipas Mozalevskis (Осипъ Михайловъ Мозалевскій), mokėsis pas meistrą Kazimierą Simanovičių (Казимыръ Сымановичъ), pameistrių taro padaręs ąžuolinę kėdę⁴² ir t. t. XIX a. II pusėje bajoriškos kilmės asmenų gausa tarp stalių cecho mokinių atliepė laikotarpio tendencijas – nuskurdusi bajorija, siekdama pagerinti savo padėtį, rinkosi amatininkų profesijas, tarp jų ir staliaus. Perspektyviomis laikytos fotografija, tipografija, litografija, dirbtinių gėlių gamyba, dekoratyvinė lipdyba ir kt.⁴³ XIX a. I pusėje stalių ceche pasitaikydavo sutarčių su bajorų kilmės asmenimis, pagal kurias mokinio išlaikymą meistras dalijosi su mokinio tėvu, o kai kuriais atvejais išlaikymo kaštus įsipareigodavo apmokėti mokinio tėvas⁴⁴.

36 Gaidelytė 2011: 52.

37 Mulevičiūtė 2002: 230.

38 *LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 5.*

39 *LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 6v.*

40 *LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 10v.*

41 *LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 88. L. 4.*

42 *LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 88. L. 6v., 7.*

43 Mulevičiūtė 2002: 238.

44 Pugačiauskas 2008: 21.

Mokinys, tapęs pameistriu, mokslus tęsdavo dar vienerius metus; šalia įvairių procedūrinių veiksmų atlikęs kvalifikacinį darbą – spintą, ištraukiamą stalą ir šaškes⁴⁵, stalius tapdavo meistru. Meistrų skaičius įvairuodavo, pvz., 1875 m. stalių „krikščionių“ ceche buvo įrašyti 34 meistrai⁴⁶. Cechinei profesinio lavinimo sistemai neatitikus laikmečio realijų, o vėliau ją panaikinus, XIX a. pab. iškiolo būtinybė kelti amatininkų kvalifikaciją, kuri siejama su švietimu, įvairių kursų organizavimu. Vienas žymiausių asmenų, rūpinęsis amatų tobulėjimu, gaminių kokybės kėlimu, parodų rengimu, buvo Vilniaus bankininkas, visuomenininkas, mecenatas Juozapas Montvila.

Pastarojo rūpesčiu, siekiant išmokyti Vilniaus miesto amatininkus techninės braižybos ir piešimo, nuo 1866–1915 m. veikusios Vilniaus piešimo mokyklos buvo atskirtas amatų skyrius ir 1893 m. įkurtos Nemokamos techninio piešimo ir braižybos klasės⁴⁷. Mokymas klasėse buvo dalijamas į du kursus: pirmasis – bendras piešimo ir braižybos kursas (parengiamasis kursas visiems) truko dvejus metus, čia mokiniai susipažindavo su piešimo ir braižybos būdais; antrasis specialus kursas buvo suskirstytas pagal specialybę: staliai – baldžiai, drožinėtojai, šaltkalviai ir kt. Šiame skyriuje pagrindinis dėmesys buvo skiriamas mokinių skoniui lavinti, jie buvo mokomi savarankiškai ir apgalvotai pasirinkti pavyzdžius savo gaminiams, juos meniškai atlikti⁴⁸. Pažvelgus į šių klasių veiklos ataskaitas matyti, kad čia daugiausiai mokėsi staliai (1897 m. – 30, 1898 m. – 39), dažytojai, šaltkalviai, liejikai, kalviai ir kt., mažiau – skulptoriai, laikrodininkai, račiai, baldų apmušėjai (1897 m. – 5, 1898 m. – 4), siuvėjai ir kt.⁴⁹

Stalių baldžių igūdžiai buvo formuojami piešiant iš natūros atskiras baldų detales ir visus baldus, kopijuojant pavyzdinius stilingus baldus iš specialių baldų leidinių. Buvo braižomi vaizdai iš priekio ir iš šono, planai su pjūviais, taip pat atskiros natūralaus dydžio baldų detalės. Atlikti šie darbai: spintos – bibliotekų, drabužių, kavinių, parduotuvių (vitrinos); stalai-geridonai – valgomojo, svetainės, rašomieji; konsolės, sofas, krėslai, kėdės, dekoratyviniai baldai, įvairių stilių durys (paradinės, įėjimo, vidinės) – gotikos, italų renesanso, prancūziško (Liudviko XIII, XIV, XV, XVI ir imperijos), vokiško, rusiško, arabiško-mauriško ir moderno stiliaus. Kai kuriuose brėžiniuose keičiant detales buvo perteikti perspektyviniai vaizdai. Brėžiniuose atsispindėjo mokinių baldų proporcijų ir stiliaus suvokimas⁵⁰. Apie 30 mokinių ir mėgėjų lankė ir kasdienes rytines klases pamokas, kuriose šalia orderių, architektūrinių fasadų braižymo buvo mokomi dekoratyviai nupiešti

45 Pugačiauskas 2008: 20.

46 *LVI A.* F. 965. Ap. 1. B. 47.

47 Rutkauskienė 2003: 86.

48 Ten pat: 91.

49 *Отчетъ по бесплатному классу технического рисования и черчения для Виленскихъ ремесленниковъ за 1897 годъ* 1898: 5–6; *Отчетъ по бесплатному классу технического рисования и черчения для Виленскихъ ремесленниковъ за 1898 годъ*. Вильна, 1899 (*LVI A.* F. 567. Ap. 11. B. 2751. L. 53, 53v).

50 *Отчетъ по бесплатному классу технического рисования и черчения для Виленскихъ ремесленниковъ за 1898 годъ* (ten pat: 58).

Liudviko XIV stiliaus plafoną, apvadus iš gėlių, Pompėjos stiliaus bronzinį staliuką, rokoko stiliaus rėmą, Liudviko XV stiliaus sieninį laikrodį, baldus – spintas ir kitus daiktus⁵¹.

Apie 1890 m. Vilniuje buvo suorganizuota amatininkų mugė, siekiant stalius supažindinti su naujais baldais, iš užsienio buvo parsisiųsdinta piešinių ir modelių kolekcija. Iš jų vietos dailininkai atrinkdavo tinkamiausius pavyzdžius, pagal kuriuos staliai dirbo baldus, išlaikydami būdingus stiliaus bruožus⁵². Praktika remtis užsienio dirbtuvių siūlomais pavyzdžiais buvo išplitusi tarp įvairių sričių amatininkų, pvz., bažnytinių reikmenų dirbtuvėse kopijavimas, kompiliavimas, trafaretų ir šablonų naudojimas dažnai buvo kone darbo norma. Lietuvos meistrai turėjo sukaupę įvairių jų darbui reikalingų spaudinių: užsienio liturginių reikmenų dirbtuvių katalogų, brėžinių, reprodukcijų ir t. t.⁵³ 1897 m. gegužės mėnesį mokinių darbai buvo eksponuoti Žemės ūkio parodoje Vilniuje. Čia buvo rodomi įvairių amatų – stalių, baldžių, kalvių, dažytojų ir kt. – piešiniai ir brėžiniai⁵⁴. Apie kai kuriuos mokyklos auklėtinių darbus sužinome iš 1899 m. parodos, kurioje I. Katkevičius demonstravo dekoratyvinius baldus – staliuką su spinta, apvalų ir šešiakampį staliukus, taburetę, spintą gaidoms, Zanevskis – staliuką ir dvi tumbas, M. Geiborovičius eksponavo veidrodį, stalo lentą, spintą, vazą ir dekoratyvinį pano, V. Posvikas – keturias etažerės ir dvi gobeleno imitacijas⁵⁵.

Išaugęs dėmesys taikomajai dailei skatino kurtis ir kitas panašaus pobūdžio mokyklas – 1902 m. įsteigta ir analogiška žydų mokykla, o 1913 m. techninės braižybos ir piešimo klases amatininkams įsteigė ir labdaringa draugija „Santūrumas ir darbas Vilniuje“ (*Воздержанность и Трудъ / Powściągliwość i Praca*)⁵⁶. Jau 1909 m. ši baldų parduotuvę turėjusi draugija priėmė užsakymus ir pintiems baldams⁵⁷, 1913–1914 m. jos sandėlyje buvo platus pintų baldų asortimentas⁵⁸.

1906 m. pradėjo veikti žydų draugijos *Pomoc w Pracy* kursai staliams (*Wzorowy Szkolny Zakład Stolarski Żydowskiego Towarz. „Pomoc w Pracy“, urządzony przy Instruktorskich Kursach dla Stolarzy, otwarty w r. 1906*), kurių tikslas – suteikti jaunimui galimybę lavintis teoriškai ir praktiškai. Kursai buvo padalyti į dvi dalis: stalių baldžių ir stalių statybininkų. Abiejų grupių programos turinį sudarė pagrindinės žinios apie matmenis, dydžius, apimtis, skales ir jų principus, piešimo pagrindai; geometrijos pagrindai; žinios apie medienos savybes, gamybą ir laikymą sandėliuose, taip pat apie jos deformaciją, puvimą, džiovinimą, rūšiavimą ir t. t. Taip pat buvo mokoma naudotis įvairiais įrankiais – matavimo, piešimo, rašymo, skabtavimo ir kt. Papildomai staliai baldžiai buvo mokomi faneravimo, medžio gruntavimo ir dažymo, medinio paviršiaus apdirbimo, poliravimo

51 Ten pat: 56.

52 Adomonis 1973: 87.

53 Smilingytė 1998: 201.

54 Rutkauskienė 2003: 92.

55 Adomonis 1973: 87–88.

56 Laučkaitė 2002: 124.

57 *Вся Вильна* 1909 [skelbimo Nr. 123].

58 *Справочная книжка ... 1913* [reklama nenumetuota]; *Справочная книжка ... 1914* [reklamos Nr. 156].

ir politūravimo, lakavimo, vaškavimo, įvairių medžio rūšių imitavimo, inkrustacijos, medžio raižymo, darbo vertės apskaičiavimo, baldų stilių ir būstų apstatymo. Mokymosi trukmė priklausė nuo išankstinio mokinių pasirengimo, tačiau truko ne mažiau nei du semestrus, netgi pasimokiusiems (baigusiems amatų mokyklas). Šalia šių kursų 1907 m. buvo atidaryta pavyzdinė stalių dirbtuvė, kurioje dirbo 20 žmonių⁵⁹.

Prie amatininkų švietimo, kvalifikacijos kėlimo, visuomenės supažindinimo su naujovėmis, taikomosios dailės vystymosi taip pat stipriai prisidėjo įvairių mugių, tarptautinių ir vietinių parodų organizavimas. Mugėse, parodose savo gaminius pristatydavo ir profesionalūs amatininkai, ir mokyklų bei kursų mokiniai (žr. 4 lentelę).

Meno ir amatų parodos

Po industrinės revoliucijos iki šiol žmonijos istorijoje neregėtą tempą ir mastą įgavus pramonei gamybai, nuo XIX a. vidurio pradėtos organizuoti tarptautinės parodos, apibendrinusios įvykusius pokyčius. Rusijos imperijoje, be visą šalį aprėpusių parodų, nuo XIX a. vidurio imta rengti ir mažesnes, konkrečiam regionui aktualias ekspozicijas, kuriose galėjo lengviau dalyvauti ir smulkesni gamintojai⁶⁰. Įvairių parodų rengimo tradicijos prigijo ir mūsų krašte. Lietuviškose gubernijose dydžiu išsiskyrė Vilniaus parodos, nuo 1885-ųjų vykusios kas vieneri dveji metai, o namų pramonės skyriai nuo 1887 m. tapo nuolatine ekspozicijų dalimi⁶¹. Parodose šalia kitų dirbinių buvo eksponuoti ir Vilniaus gamintojų baldai. Iš parodų katalogų ir kitų informacinių leidinių galima sužinoti apie baldų gamintojus, jų eksponuotus dirbinius, pamatyti tam tikras tendencijas, dalyvių pasiskirstymą ir dirbinių pobūdį – ar vyravo pavieniai vietiniai gamintojai ir jų autoriniai darbai, ar būta ir vietinių fabrikinės baldų gamybos atstovų ir jų produkcijos.

1888 m. parodoje Vilniuje pirmą kartą buvo demonstruoti stalių dirbiniai ir baldai (1885, 1887 m. parodose neužfiksuoti). Žinutės labai lakoniškos, vietiniai amatininkai demonstravo stalių gaminius, baldus, įvairias dekoracijas.

1 lentelė. 1888 m. parodos dalyviai⁶²

Nr.	Dalyvio vardas, pavardė	Eksponatai
1.	G. Adamovičius (Г. Адамовиѣ), Ivanas Stanislavovičius (Иванъ Станиславовичъ)	Stalių dirbiniai
2.	G Beilia (Гг. Бейля) ir Kogutas (Когута)	Nuosavos dirbtuvės stalių, tekin-tojų raižyti gaminiai ir apmušalai
3.	K. Sadovskis (К. Садовскій)	Nuosavoje dirbtuvėje pagaminti baldai ir įvairios dekoracijos

59 *Księga pamiątkowa ...* 1909: 108.

60 Klajumienė 2015: 93.

61 Mulevičiūtė 2002: 236.

62 *Каталог выставки в г. Вильне 1888 г.* 1888: 22–23.

1889, 1891, 1899 m. vykusių parodų programose minima, kad tarp kitų gaminių buvo eksponuoti stalių ir dailidžių dirbiniai, įvairūs baldai, pynės baldams, apmušalai ir dekoratyviniai darbai⁶³. Dalyvių skaičiumi ir eksponatų gausa išsiskyrė 1895 m. paroda, kurioje rodyti pavieniai įvairios paskirties baldai, tačiau informacijos apie baldų stilių, išvaizdą nėra (išskyrus gamyboje naudotą ąžuolo medieną). Galima manyti, kad parodoje demonstruoti baldai galėjo turėti istorizmo, eklektikos bruožų, kadangi nuo XIX a. vidurio vyravęs stilių pasikartojimas buvo būdingas ir baldų stilistikai (dažniausiai neobaroko, neorokoko, neorenesanso). Šalia eksponuoti minkštieji, siuvinėti, sulankstomi baldai. Pintus baldus pristatė žydų amatininkų mokyklos mokiniai ir grafas Pliateris-Zybergas iš Kuršo gubernijos, Šlosbergo dvaro.

2 lentelė. 1895 m. parodos dalyviai⁶⁴

Nr.	Dalyvio vardas, pavardė	Ekspوناتai
1.	S. Romazevičius (С. Ромазевичъ)	2 ąžuoliniai bufetai
2.	A. Zanevskis (А. Заневский)	Книгų spinta
3.	O. Šuleika (О. Шулейко)	2 spintos, ąžuolinis stalas
4.	Anupras (Онуфро)	2 stalai
5.	A. Ivaškevičius (А. Ивашкевичъ)	Ąžuolinė spintelė, 2 stalai, kėdė ir veidrodis
6.	Šotrovskis (Шотровский)	Rašomasis stalas
7.	Urbanovičius (Урбановичъ)	Bufetas
8.	Paschalskis (Пасхальский)	Žardinjerė
9.	Blažeičikas (Блажейчикъ) ⁶⁵	Marmuriniai židiniai ir stalai
10.	K. Sadovskis (К. Садовский)	Minkštieji baldai
11.	Šenbergas (Шенбергъ)	Siuvinėti baldai
12.	Kreizas (Крейзъ) ⁶⁶	Dekoratyviniai darbai
13.	Matiskevičius (Матыскевичъ) ⁶⁷	Sulankstomi mediniai baldai
14.	Žydų amatininkų mokykla (Ремесленное училище при Талмудъ-Торъ)	Baldai iš medienos ir žilvičio (pinti)

63 Програма ... 1889; Програма... 1891; Програма... 1899.

64 Каталог выставки в г. Вильне 1895 г. 1895: 29, 30, 40, 41, 42, 43.

65 Skulptorius A. Blažeičikas buvo XIX a. pab. – XX a. pr. akmens meistras, daugiausia dirbęs su antkapiais.

66 Morduchas Kreizas buvo Vilniaus apmušėjų cecho meistras. 1896 m. skelbiama apie M. A. Kreizo specialią apmušalų, baldų ir dekoracijų parduotuvę ir dirbtuvę, kurioje atliekami įvairūs dekoravimo darbai. Šios dirbtuvės veikla žinoma nuo 1870 iki 1914 m. (LVIA. F. 965. Ap. 1. B. 70. L. 16; *Вся Вильна* 1896: 102).

67 Šalia vietinių autorinių gaminių parodoje aptinkamas fabrikinės baldų gamybos atstovas Matiskevičius, atvykęs iš Minsko gubernijos, Bobruisko miesto. Apie tai, kad tai buvo fabrikinės gamybos produktai, parodoje neminima, tačiau 1894 m. Vilniaus spaudoje užfiksuota žinutė apie B. Matiskevičiaus gariniame fabrike, Bobruiske, gaminamus specialius sulankstomus vasarnamių baldus, labai pigius ir tvirtus, kuriuos buvo galima įsigyti Vilniaus amatininkų dirbinių turguje (*Виленский Вестникъ*. 1894. №. 121, 8-го июня: 4).

15.	Grafas Pliateris-Zybergas iš Kuršo gubernijos, Šlosbergo dvaro (Граф Плятеръ-Зибергъ, губерния Курляндск, Им. Шлесбергъ) ⁶⁸	Pinti baldai
-----	--	--------------

XIX–XX a. sandūroje kartu su 1900 m. Paryžiuje vykusios pasaulinės parodos atgarsiais Vilniū pasiekė naujojo stiliaus *Art Nouveau* idėjos. Šio stiliaus baldai pasižymėjo lenktomis, vingriomis linijomis, gausiu augalinių motyvų, įvairių simbolių dekoru. Su dirbiniais, atliktais remiantis naujausių baldų pavyzdžiais, Lietuvos visuomenė buvo supažindinta 1900 m. Vilniuje surengtoje baldų ir audinių parodoje. Parodos katalogo įžangoje minima, kad meno ir pramonės pasaulyje atsirado nauja kryptis, siekianti sujungti meną su amatais ir pramone⁶⁹. Atsižvelgiant į šiuos pasikeitimus, Vilniuje vykusiame parodoje kartu su kitais stiliais buvo eksponuoti naujojo stiliaus dirbiniai. Pristatyti pavyzdžiai buvo suprojektuoti ne vietinių dailininkų, o paimti iš katalogų tokių firmų kaip „Maple“, „Oetzmana“, „Brühla“ ir kt., žurnalų – *Dekorative Kunst* (leidžiamas Miunchene) ir *Innen-Dekoration* (leidžiamas Štutgarte). Parodoje pristatyta daugiau nei 150 baldininkų gaminių, išdėstytų keturiose piešimo salėse ir padalytų į 21 atskirą grupę. Eksponuoti moderno, angliško, vokiško, Liudviko XV, Liudviko XVI, Boullé'io⁷⁰, Jacobo⁷¹ stiliaus baldų komplektai, sugrupuoti pagal funkcinę kambarių skirstymą – valgomojo, kabineto, miegamojo ir kt. namų erdvių baldus. Baldų komplektai gaminti vieno arba kelių meistrų daugiausia naudojant ąžuolo ir raudonmedžio medieną. Nors šioje parodoje tik trys baldų komplektai buvo moderno stiliaus, tačiau svarbu, jog naujojo stiliaus idėjos buvo įgyvendintos Lietuvoje jau vietinių, vilniškių, meistrų. Parodoje vyravo angliško stiliaus baldai, tačiau neaišku, kokia baldų išvaizda, formos reprezentavo šį stilių – neogotika, *Arts and Crafts Movement* baldų išvaizdos sekimas, angliškos *Art Nouveau* įtaka⁷² ar *Charles Rennie Mackintosh* kūryboje naudotos minimalistinės formos, tiesios vertikalios, horizontalios linijos?⁷³ Baldų meistras

68 XIX a. pab. – XX a. pr. išpopuliarėjus amatams, įvairias amatų dirbtuves – pynimo, audimo ir kt. – savo dvaruose steigė pažangūs, šiuolaikiškai ūkininkaujantys dvarininkai.

69 *Каталог мебели и ткацких изделий ... 1900: 4.*

70 Baroko stiliaus prancūzų baldai, kurti XVII a. II pusėje – XVIII a. vid. olandų kilmės Liudviko XIV rūmų dail. ebenisto Charles'io André Boullé'io ir keturių jo sūnų. Masyvių proporcijų, neįmantrių tiesių linijų spintos, komodos, skrynios, stalai, laikrodžių stovai. Gausiai dekoruoti: puošti raudonmedžio, juodmedžio ir rausvojo medžio intarsija, pikė, meistriškai įvaldyta marketri technika (*Dailės žodynas 1999: 70*).

71 Baldai gaminti XVIII a. IV ketv. – XIX a. I pusėje prancūzų baldų dail. Georges'o Jacobo (1739–1814), jo sūnų ir anūkų. Baldai neoklasicistinių formų, konstruktyvūs, grakštūs, neįmantrių siluetų, skoningai dekoruoti (*Dailės žodynas 1999: 171*).

72 Anglų architekto ir dizainerio Arthuro Heygate Mackmurdo (1851–1942) suprojektuotos kėdės (1882–1883), kurių atkaltės papuoštos liepsnojančių tulpės žiedų ornamentais, tapo chrestomatiniu naujojo meno pavyzdžiu.

73 Apie 1890 m. Škotijoje C. R. Mackintoshas (1868–1928) kartu su bendraminčiais įkūrė Glazgo ketverto grupę, su kuria pradėjo naujo, savito estetinio pasaulio kūrimą. Žinomiausias Mackintosho kūrinys – neįprastos išvaizdos kėdės su prailgintomis tiesių linijų atkaltėmis ir kvadratinėmis pasostėmis, itin išsiskiriančios iš kitų to meto projektuotų baldų.

Kristoforas Rekecas parodoje pristatė moderno stiliaus miegamojo baldus ir angliško stiliaus valgomojo baldus, tad kyla klausimas – galbūt angliškas stilius reiškė angliško moderno stilių; tačiau jei šie stiliai įvardyti atskirai, vadinasi, nebuvo tapatinami. Greita demonstruoti istorizmo (Liudviko XV, Liudviko XVI, Boullé'io, Jacobo) stiliaus baldai rodė išlikusį retrospektyvių tendencijų populiarumą. Konkretioms erdvėms skirtų, kompleksus sudarančių baldų išvardijimas leidžia susidaryti apytikrą vaizdą apie XIX a. pab. – XX a. pr. vilniečių namuose naudotus baldus, jų formas ir medžiagas, atskirų kambarių apstatymo baldais madas.

3 lentelė. 1900 m. parodos dalyviai, jų eksponuoti dirbiniai⁷⁴

Nr.	Dalyvio vardas, pavardė	Eksponuoti baldai
1.	Antanas Ivaškevičius (Антонъ Ивашкевичъ) ⁷⁵ , Aleksandras Mereckis (Александръ Мерецкій)	Moderno stiliaus valgomojo baldai: bufetas, stalas, 6 kėdės
2.	Jonas Kobylinskas (И. Кобылянский) ⁷⁶ , Liudvikas Voleišis (Людвикъ Волейшъ) ⁷⁷	Moderno stiliaus kabineto baldai iš ąžuolo: rašomasis stalas, spinta, krėslas
3.	Kristoforas Rekecas (К. Рекець) ⁷⁸	Moderno stiliaus miegamojo baldai iš raudonmedžio: 2 lovos su čiužiniais, veidrodinė spintelė, buduaro staliukas, praustuvas, 2 kėdės, 2 naktinės spintelės. Angliško stiliaus valgomojo baldai iš ąžuolo: bufetas, stalas, 20 kėdžių, arbatos staliukas, padėklas
4.	Aleksandras Mereckis (Александръ Мерецкій), Antanas Bereznickis (Антоній Березницкій)	Angliško stiliaus kabineto baldai iš raudonmedžio: sofa su veidrodžiu, stalas, 2 krėslai

⁷⁴ *Каталог мебели и ткацких изделий на Виленской выставке 1900 года.*

⁷⁵ Vilniaus stalių (krikščionių) meistro Anupro Ivaškevičiaus (Онупръ Ивашкевичъ), tikriausiai dalyvavusio 1895 m. parodoje, sūnus ir mokinys, pameistrių tapęs 1883 m. Šio meistro baldų dirbtuvė buvo įsikūrusi Trakų g., 1909 m. joje dirbo 11 darbininkų. Žinoma, jog buvo namo, esančio Rusų kolonijoje (pastatytoje 1898–1902), savininkas (*LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 27v.*; Lukšionytė-Tolvaišienė 2000: 135).

⁷⁶ Turėjo dirbtuvę Tiltu g., įkurtą 1886 m., 1909 m. joje dirbo 10 žmonių.

⁷⁷ Mokėsi pas stalių (krikščionių) cecho meistrą Konstantiną Grinevičių (Константинъ Гриневичъ, cecho meistras nuo 1870 m.), 1880 m. tapo pameistrių (*LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 6*).

⁷⁸ K. Rekeco dirbtuvė Antakalnyje veikė nuo 1892 m., 1909 m. joje dirbo 14 darbininkų. 1914 m. Vilniaus g. šis meistras atidarė baldų parduotuvę, kurioje prekiaavo savo dirbtuvėje pagamintais baldais, taip pat angliškomis lovomis ir lenktaisiais („vieniškais“) baldais.

3 lentelė. (Tęsinys)

Nr.	Dalyvio vardas, pavardė	Eksponuoti baldai
5.	Antanas Młodzianovskis (Антонъ Млодзяновскій) ⁷⁹	Angliško stiliaus valgomojo baldai iš ąžuolo: bufetas su veidrodžiu, stalas, 12 kėdžių, arbatinis staliukas, padėklas. Moteriškam buduarui skirti baldai iš raudonmedžio – staliukas, sofutė, 2 kėdės, rašomasis staliukas
6.	Antanas Kulickis (Антоній Кулицкій)	Angliško stiliaus miegamasis: 2 sofas, veidrodžio spintelė, praustuvas, 2 naktinės spintelės, 2 kėdės. Veidrodis su stalu, 2 kėdės
7.	Antanas Pržitulskis (Антоній Пржитульскій)	Angliško stiliaus miegamojo baldai iš raudonmedžio: veidrodinė spinta, lova, praustuvas. Moteriškas rašomasis staliukas
8.	Ignotas Skrendzevskis (Игнатій Скрендзевскій) ⁸⁰	Angliško stiliaus buduaro baldai: sofa, 2 krėslai, 4 kėdės, kabinetinė sofa
9.	Antanas Bereznickis (Антоній Березницкій)	Boullė'io stiliaus moteriškam buduarui skirti baldai iš ąžuolo: spinta, staliukas, krėslas, veidrodis, širma, 4 kėdės. Kampinė spintelė iš raudonmedžio
10.	Feliksas Beimas (Феликсъ Беймъ)	Liudviko XV stiliaus svetainės baldai: sofa, 4 kėdės, staliukas, širma
11.	Aleksandras Juškevičius (Александръ Юшкевиъ) ⁸¹	Liudviko XVI stiliaus svetainės baldai: sofa, stalas, 2 krėslai, 6 kėdės
12.	Antanas Ivaškevičius (Антонъ Ивашкевичъ)	Jacobo stiliaus kabineto baldai iš raudonmedžio: rašomasis stalas su krėslu, 2 tumbos, 2 žardinjerės, apvalus staliukas, šachmatams žaisti skirtas staliukas, staliukas ir 5 kėdės
13.	Aleksandras Ivaškevičius (Александръ Ивашкевичъ) ⁸²	Jacobo stiliaus kabineto baldai iš raudonmedžio: rašomasis stalas, kabinetinė spintelė, spinta, 2 žardinjerės, etažerė, tumbos, rėmai, krėslas

79 Baldų gaminimo paslapčių nuo 1879 m. mokėsi pas stalių (krikščionių) meistrą Ferdinandą Undrevičių (Фердинандъ Ундревичъ, meistro pareigas ceche ėjo nuo 1867 m.), 1885 m. tapo pameistriu. Jo dirbtuvė veikė nuo 1890 m., 1909 m. dirbo 14 darbininkų (LVIA. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 42).

80 Parodoje buvo vienintelis baldų apmušėjas-dekoratorius, demonstravęs baldus. 1887 m. tapo Vilniaus apmušėjų cecho pameistriu. 1896 m. savo dirbtuvėje Vilniaus g. priėmė įvairius baldų apmušimo ir dekoravimo užsakymus, 1909 m. joje dirbo 5 darbininkai (*Вся Вильна* 1896: 20; LVIA. F. 965. Ap. 1. B. 70, L. 17v.).

81 Stalių (krikščionių) cecho meistras (apie jo veiklą žinoma nuo 1882 m.). LVIA. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 16, 16 v.

82 Stalių (krikščionių) meistro Anupro Ivaškevičiaus (Онуфръ Ивашкевичъ) sūnus ir mokinys, pameistrių tapęs 1884 m. Jo dirbtuvė buvo įsikūrusi Pozawalna g. (dab. Pylimo g.); 1909 m. joje dirbo 8 darbininkai (LVIA. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 33).

3 lentelė. (Tešinyš)

Nr.	Dalyvio vardas, pavardė	Eksponuoti baldai
14.	Adomas Zanevskis (Адамъ Заневскій)	Vokiško stiliaus moteriškam buduarui skirti baldai: rašomasis staliukas, sofutė, 4 kėdės. Vokiško stiliaus miegamojo baldai: spinta, praustuvas, 2 spintelės, 2 kėdės, 3 karnizai, 2 lovos; 2 kabinetinės lentynėlės iš klevo
15.	Konstantinas Tumilovičius (Констатинъ Тумиловичъ)	Rašomasis stalas iš ąžuolo, moteriškas rašomasis staliukas su kėdėmis iš riešutmedžio, 3 sulankstomi staliukai
16.	Aleksandras Novickis (Александръ Новицкій) ⁸³	Minkštieji kabineto baldai: sofa, 2 krėslai, 6 kėdės
17.	Virbšas (Вирбшо)	Valgomojo baldai iš ąžuolo: bufetas, stalas, 6 kėdės
18.	Jurijus Jukna (Юрий Юхно) ⁸⁴	Rašomasis stalas
19.	Žygimantas Pačekvičius (Сигизмундъ Пацкевичъ)	Ekranai

1902 m. pirmojoje Vilniaus žemės ūkio ir amatų parodoje Vilniaus baldų gamintojai savo dirbinių neeksponavo, tačiau Petro Vileišio „Mekaniška dirbtuvė“ tarp įvairių dirbinių iš metalo – sietynų, vainikų, plūgų – demonstravo ir staliukus gėlėms⁸⁵.

1909 m. suorganizuota Būsto reikmenų ir sodininkystės paroda sulaukė didelio vilniečių susidomėjimo. Šia paroda siekta supažindinti visuomenę su įvairių dirbtuvių, fabriku, pavienių meistrų gaminama produkcija. Išleistas parodos katalogas su J. Montvilos, F. Hrynevičiaus, J. Monkevičiaus ir kt. autorių tekstais, pristatančiais naują gyvenamojo būsto sampratą. Kalbant apie baldus, didžiausiu estetikos priešų įvardijamas netikras ištaigingumas, prietarai, kad jeigu baldai nėra brangūs, tai bent jau turi būti padailinti ornamentais, gausiais drožiniais, inkrustacija, lipdiniais ir kitais priedais. Kita vertus, raginama nebijoti, kad greta esantys seni ir nauji baldai tarpusavyje harmoningai nederės. Jeigu buto apstatymas yra savaip charakteringas, juo išreiškiamas individualumas, tai tas savitas individualumas ir sukurs harmoniją.

J. Monkevičiaus straipsnyje keliamas klausimas, ar viskas iš tiesų yra tikslinga, reikalinga ir gražu, nesvarstoma, kokie daiktai turi būti būstuose – seni ar nauji. Aukštinamas paprastumas, kuklumas, subtilus proporcijų išlaikymas, drąsus, tinkamas medžiagų

83 1888 m. tapo stalių (krikščionių) cecho pameistrių pas meistrą Stanislovą Novickį (Станиславъ Новицкій, meistras nuo 1973 m.); 1912 m. A. Novickis savo dirbtuvėse Totorių g. priiminėjo įvairius staliaus darbų užsakymus (LVIA. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 63; *Gazeta codzienna*. 1912. Nr. 262, 6 (19) paždziernika: 4).

84 Stalių (krikščionių) cecho meistras, minimas 1892 m.; apie jo dirbtuvės veiklą žinoma iki 1915 m. (LVIA. F. 965.

85 *Каталогъ первой Виленской сельско-хозяйственной и кустарно-промышленной выставки: съ 30 августа по 8 сентября 1902*: 105.

išryškėjimas. Teigiama, jog baldų užsakymas ar įsigijimas turi būti siejamas su tikrumu, sąmoningumu, patogumu. Nereikia įsigyti daiktų, kurie neturi jokios paskirties. Pabrėžiama, kad gyventojų būstuose tokių daiktų daugybė. Spintelės, etažerės, stovai, maži staliukai ir taburetės, ant kurių niekada nesėdime ir niekam nesiūlome atsistėti, – visi šie mažiausios vertės dekoratyvumu pasižymintys daiktai užpildo kambarius, todėl neįmanoma juose dirbti be baimės, kad ko nors nenuverstum ir nesudaužytum. Iškeliami svarbiausia užduotis – estetiškai sukomplektuoti ir išskirstyti namuose naudojamus baldus. Jeigu būstai šiuo požiūriu bus be priekaištų, tada atrodys patraukliai ir gražiai. Primenama, kad baldai neturi būti pernelyg maži. Kiekviena erdvė paliks gerą įspūdį, jeigu keli dideli baldai aiškiai ir simetriškai ją padalins, o ne tada, kai erdvė bus užtvindyta margu menkniekių mišiniu. Skelbiamas apstatymo baldais naujojo stiliaus šūkis – daug laisvos erdvės, oro ir šviesos⁸⁶. Šis aprašytas straipsnio fragmentas iš parodos katalogo, pavadintas „Būsto estetika“, yra tiesioginis Miuncheno modernio stiliaus kūrėjo Paulo Schultze-Naumburgo 1899 m. Leipcige išleistos knygos „Būsto estetika“ vertimas į lenkų kalbą. Knyga taip pat buvo išversta į lenkų kalbą ir išleista 1904 m. ir 1908 metais⁸⁷. Taigi matome vokiškų, austriškų naujojo stiliaus idėjų perėmimą ir jų plitimą vietinėje aplinkoje.

4 lentelė. 1909 m. parodos dalyviai, jų eksponuoti dirbiniai⁸⁸

Nr.	Dalyvio vardas, pavardė	Eksponuoti baldai
1.	Jonas Kobylinskas (Jan Kobyliński)	Moderno (angliško) stiliaus buduaro baldai, dekoruoti baltu jovaru, raudonmedžiu
2.	Ignotas Skrendzevskis (Ignacy Skrzędziejewski)	Moderno (angliško) stiliaus baldų apmušalai
3.	Jonas Klaras (Jan Klar) ⁸⁹	Moderno (angliško) stiliaus miegamasis
4.	Stanislavas Matarevičius (Stanisław Matarewicz) ⁹⁰	Moderno (vokiško) stiliaus ažuolinis kabinetas, staliukas ir buduaras iš jovaro
5.	Žydų amatų mokykla (ul. Nowa, d. Talmud-Tory)	Moderno stiliaus pigus kabineto baldų komplektas, rašomasis stalas, fotelis, spinta knygoms, kanapa, staliukas, 2 krėslai. Staliukas salonui, inkrustuotas žalvariu ir kriauklėmis, 2 inkrustuoti foteliai (w stylu „włoskim“). Kredensas, staliukas ir lentyna virtuvei ir kt.

86 *Księga pamiątkowa ... 1909*: 44, 46, 48.

87 Klajumienė 2015: 61.

88 *Księga pamiątkowa ... 1909*.

89 1883 m. pas meistrą M. Kalinovskį (М. Калиновский) tapo pameistriu; jo dirbtuvė veikė nuo 1890 m., 1909 m. joje dirbo 9 darbininkai. 1914 m. turėjo savo baldų parduotuvę Vilniaus g., kurioje buvo galima įsigyti solidžių ir nebrangių salono, miegamojo (iš raudonmedžio ir ažuolo) ir kabineto baldų (*LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 22v.; Gazeta codzienna. 1914. Nr. 279, 28 paždziernika (10 listopada): 4*).

90 1884 m. tapo meistro Aleksandro Žebrovskio (Александръ Жебровскій, stalių (krikščionių) cecho meistras nuo 1859 m.) pameistriu. Nuo 1888 m. turėjo dirbtuvę, kurioje 1909 m. dirbo 8 darbininkai. 1911 m. jo staliaus dirbtuvėse Wielka Pohulanka g. 3 (dab. J. Basanavičiaus g.) buvo įvairių pardavimui skirtų baldų (*LVI A. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 31; Gazeta codzienna. 1911. Nr. 25, 21 listopada (4 grudnia): 4*).

4 lentelė. (Tęsinys)

Nr.	Dalyvio vardas, pavardė	Eksponuoti baldai
5.	Žydų amatų mokykla (ul. Nowa, d. Talmud-Tory)	Moderno stiliaus pigus kabineto baldų komplektas, rašomasis stalas, fotelis, spinta knygoms, kanapa, staliukas, 2 krėslai. Staliukas salonui, inkrustuotas žalvariu ir kriauklėmis, 2 inkrustuoti foteliai (w stylu „włoskim“). Kredensas, staliukas ir lentyna virtuvei ir kt.
6.	Kristoforas Rekecas (Krzysztof Rekieć)	Angliško stiliaus minkštieji baldai, miegamojo kambarys iš uosio. Angliško stiliaus kabinetas iš raudonmedžio. Vėlyvojo renesanso stiliaus ažuolinės durys
7.	Mykolas Ošurka (Michał Oszurko), stalių susivienijimo („Bazaro“) atstovas	Modernizuoto romaninio stiliaus valgomojo kambarys
8.	Juzefas Tarasevičius (Józef Tarasiewicz) ⁹¹	Vokiško renesanso stiliaus valgomojo kambarys
9.	Vaikų globos draugija	Zakopanės stiliaus darbininkų kambario baldai
10.	Konstantinas Tumilovičius (Tumiłowicz)	Įrengiant pavyzdinį kambarį darbininkams, atliko staliaus darbus
11.	Š. Rogalskis (Sz. Rogalski)	Jacobo stiliaus staliukas iš riešutmedžio, 2 foteliai ir kėdė, veidrodis, 2 stulpeliai (<i>stupki</i>)
12.	Antanas Ivaškevičius (Antoni Iwaszkiewicz)	Imperinio stiliaus salono baldai ir Liudviko XVI stiliaus kabinetas iš raudonmedžio
13.	Aleksandras Ivaškevičius Aleksander Iwaszkiewicz)	Imperinio stiliaus moteriško buduario baldai
14.	Antanas Młodzianovskis (Antoni Młodzianowski)	Imperinio stiliaus kabinetas (<i>czeczotkowy</i>)
15.	J. Mažeika (J. Možeiko) ⁹²	Staliukas ir dvi kėdės
16.	Lebedienka (Lebedienko)	Moterų staliukas ir taburetė iš riešutmedžio
17.	Juzefas Hermanas (Józef Herman)	Moterų buduarui skirti baldai (<i>toaleta damska</i>)
18.	Š. Vilenkinas (Sz. Wilenkin)	Įrengti valgomojo ir miegamojo kambariai
19.	V. Zimermanas (W. Zimmerman)	Inkrustuotas komplektas: inkrustacija Zimermano, staliaus darbai – Tumilovičiaus (Tumiłowicz)

91 Dirbtuvė veikė nuo 1900 m., 1909 m. joje dirbo 14 darbininkų.

92 1887 m. tapo stalių (kriekščionių) cecho meistro Aleksandro Žebrowskio pameistriui. 1913 m. savo staliaus ir galanterijos dirbtuvėse teikė staliaus paslaugas įrengiant butus ir parduotuves, baldų valymo ir taisymo paslaugas, siūlė stilingus baldus ir sulankstomus baldus vasarnamiams (*LWIA*. F. 965. Ap. 1. B. 62. L. 54v.; *Gazeta codzienna*. 1913. Nr. 141, 31 maja (13 czerwca): 4).

4 lentelė. (Tęsinys)

Nr.	Dalyvio vardas, pavardė	Eksponuoti baldai
20.	Labdaringa draugija <i>Powściągliwość i Praca</i> („Santūrumas ir darbas“)	Baldai iš celiuliozės ir nendrių
21.	Žydų draugija <i>Pomoc w Pracy</i> („Pagalba darbe“)	Miegamojo baldai iš raudonmedžio ir kabineto baldai iš juodmedžio. 1) įrengta virtuvė – kredensas, spintelė, staliukas, 2 kėdės ir lentynos; 2) įrengtas valgomasis – kredensas, otomanė, valgomasis stalas, 12 kėdžių, staliukas samovarui, staliukas, spintelė laikrodžiui; 3) kabinetas – bibliotekos spinta, otomanė, rašomasis stalas, 4 kėdės, fotelis, stalas prieš otomanę, dekoratyvinis staliukas, minkštas fotelis; 4) įrengtas miegamasis su 2 lovom, 2 naktinėm spintelėm, 3 kėdėmis, paravanu
22.	Katalikiška amatų ir auklėjamoji draugija <i>Dobroczywności</i> („Labdarybė“) iš Peterburgo ⁹³	Ažuolinis kabinetas, kanapa, rašomasis stalas, spinta knygoms, fotelis, 2 kėdės, žalias ažuolinis staliukas su vitrina, ažuolinis bufetas su žaliais stiklais. Ažuolinis baltas pusbufetis, 2 etažerės knygoms, 2 politūruotos riešutmedžio naktinės spintelės. Ažuolinis staliukas samovarui, klauptas, politūruotos uosio kėdės, taburetė. Riešutmedžio komplektas kavai (staliukas ir 3 kėdės), 2 ažuolinės spintos knygoms su žaliais stiklais, 2 maži sulankstomi prekystaliai, dėžutė iš raudonmedžio, du politūruoti staliukai, sieninė spinta
23.	Kanopacki i S-ka ⁹⁴	Bambukiniai baldai
24.	Jastrzębskio ir Zenkovičiaus baldų parduotuvė (anksčiau Sadowskio) / <i>Jastrzębski i Zienkowicz. Magazyn mebli (dawn. Sadowskiego)</i> ⁹⁵	Baldai

1909 m. renginyje tarp ankstesnių parodos dalyvių randame naujų narių – labdaringas draugijas, amatų mokyklas, kuriose pagal naują mokymosi, įgūdžių lavinimo sistemą amato pramokę mokiniai demonstravo savo gaminius. Šioje ir ankstesnėse parodose nėra vietinės pramoninės baldų gamybos atstovų, kurių XIX a. pab. – XX a. pr.

⁹³ Įkurta 1889 m., joje nepasiturintys jaunuoliai buvo mokomi amatų.

⁹⁴ Apie šios bambukinių baldų dirbtuvės veiklą žinoma iki 1911 m. (*Gazeta codzienna*. 1911. Nr. 43, 10(23) gruodis: 3).

⁹⁵ Skelbėsi esanti seniausia krikščioniška baldų parduotuvė Vilniuje, teikusi ir kambarių dekoravimo apmušalais paslaugas. Apie jos veiklą žinoma iki 1915 m. (*Gazeta codzienna*. 1915. Nr. 1, 1(14) stycznia: 4). Už šią nuorodą dėkoju D. Klajumienei.

2 pav. Būsto įrengimo parodoje demonstruotų baldų dizainas, 1909. Leono ir Mirono Butkovskių nuotr. LDM, inv. Nr. Fi-76

Vilniuje buvo gausu. Dėmesys sutelktas į modernią amatininkystę, jos sklaidą, rankų darbo kokybišką baldininkystę, jos atgimimą pasitelkus naująjį stilių. Baldų stilistikoje vyravo angliškas modernas: įamžintuose interjeruose galime išvysti kambarius, apstatytus tiesių, griežtų linijų, lakoniškų formų ir konstrukcijų baldais, primenančiais minėto baldų dizainerio Mackintosho kūriniais (2, 3 pav.). Naujas reiškinys – įrengto darbininkų kambario eksponavimas, atspindėjęs Montvilos siekį užtikrinti galimybę darbininkijai įsigyti būstus, turėti geresnes, higieniškesnes gyvenimo sąlygas. Pasirinktas Zakopinės stilius, kurio raida siejama su *Arts and Crafts* sąjūdžio idėjomis, moderno principais, taigi, sektinas ir tinkamas demonstruoti. Parodoje taip pat buvo eksponuoti istorizmo stiliaus, pinti ir bambukiniai baldai⁹⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad XIX a. pab. Europos baldų

dizainui darė įtaką Tolimųjų Rytų – Kinijos, Japonijos – menas ir kultūra. Vilniuje, be parduodamų įvežtinių „egzotinių“ interjero aksesuarų, XX a. pr. steigiasi ir vietiniai bambukinių baldų fabrikai⁹⁷. Elina Miagkovaitė atskleidė, kad dailės dirbinių iš Artimųjų ir Tolimųjų Rytų paklausa europietiškuose interjeruose sąlygojo jų padirbinių atsiradimą⁹⁸. Galima teigti, jog vilnietiški bambukiniai baldai buvo Tolimųjų Rytų baldų stiliaus imitacija ir atspindėjo to meto visuomenės estetines nuotaikas.

Kaip matyti iš 1909 m. parodos katalogo, Vilniuje kartu su europietiškomis dizaino tendencijomis buvo naujai aktualizuota pintų baldų gamyba. Šie baldai buvo naudojami vidaus interjeruose ir lauke, o jų gamyba XX a. pr. garsėjo anksčiau minėta labdaringoji draugija „Santūrumas ir darbas“⁹⁹.

1913 m. Pirmojoje rajoninėje Lietuvos ir Gudijos gubernijų smulkiosios pramonės ir liaudies dirbinių parodoje Vilniuje, kurios katalogas išleistas rusų, lenkų ir lietuvių

⁹⁶ XX a. pr. Vilniuje steigėsi bambukinių japoniškų baldų fabrikai. Jų gamyboje derinta neįprasta rytietiškų ir vietinių medžiagų kombinacija, bambukinių baldų formos atkartojė europietiškus baldų išvaizdą.

⁹⁷ Plačiau Žr. Bagušinskaitė 2015: 106–109.

⁹⁸ Miagkovaitė 2015: 89.

⁹⁹ Bagušinskaitė 2015: 109–111.

kalbomis, buvo demonstruojami smulkiosios pramonės gaminiai, tarp jų mediniai dirbiniai: skrynios, suolai, „zoslainai“, stalai (skobniai), durys, langinės, spintos, indaujos, lovos; taip pat pinti daiktai iš vytelių ir karklų: kreičiukas (pintinukas), krebės (pinamos iš lazdyno, plėšų), baldai, tvirtos tvoros ir kt.¹⁰⁰, tačiau konkretūs amatininkai nebuvo paminėti. Užklupęs Pirmasis pasaulinis karas sutrikdė parodų plėtotę, kurių tradicijos atsinaujino tarpukariu.

Išvados

XIX a. II pusėje Lietuvoje vyravo amatininkų darbu paremta baldų gamyba, tęsianti cechinės amatininkystės tradicijas. Amatų ir pramoninės gamybos sandūros išraiška buvo ne priešiškas nusiteikimas prieš masinės produkcijos baldus, bet pasikėsinimas į cechinės gamybos monopolį. Iki XIX a. pab. gyvavo senasis amato mokymasis cechų sistemoje, profesinių įgūdžių įgijimas buvo hierarchizuotas. XIX a. pab. – XX a. pr. amatų sąjūdžio atgarsiai įnešė naujovių – atsirado specialūs kursai, amatų mokyklos, keliančios profesinį amatininkų lygį, mažinančios atsilikimą, reprezentuojančios modernios amatininkystės idėjas. Šių sklaidai, amatininkų ir visuomenės supažindimui buvo pasitelktos meno ir amatų parodos, kurios atspindi buvusio cecho amatininko tapsmą moderniu taikomosios dailės kūrėju pritaikius naujojo meno idėjas.

Galima teigti, kad tarp Vilniaus visuomenės ir baldininkų iki pat XIX–XX a. sandūros buvo paklausiausi įvairių praeities stilių pakartojimai (neobaroko, neorenesanso, Jacobo ir kt.) ir tik 1909 m. paroda iš esmės atspindi naujos meno krypties (vokiško, angliško) modernio perėmimą baldų dizaine, kartu galime daryti prielaidą, kad parodų kataloguose įvardytas modernio stilius, be papildomo apibūdinimo, galėjo reikšti vietinės modernio stilistikos modifikacijas. Europietišku dizaino tendencijų įtaką taip pat atspindi XX a. pr. išpopuliarėjusių pintinių ir bambukinių baldų gamyba bei paklausa.

3 pav. Būsto įrengimo parodoje demonstruotas kambario interjeras, 1909. Leono ir Mirono Butkovskių nuotr. LDM, inv. Nr. Fi-77

Gauta 2017 02 28
Priimta 2017 03 06

¹⁰⁰ Pirmoji rajoninė Lietuvos ir Gudijos gubernijų smulkiosios pramonės ir liaudies dirbinių paroda / Przedmioty, przyjmowane na 1-ą Krajową Wystawę Przemysłu Drobniego i Sztuki Ludowej Litwy i Białej Rusi, Vilnius, 1913.

Santrumpos

LDM – Lietuvos dailės muziejus

LVI A – Lietuvos valstybės istorijos archyvas

VUB RS – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

Šaltiniai ir literatūra

1. Adomonis, T. Lietuvos taikomoji – dekoratyvinė dailė XIX a. antroje pusėje. *Menotyra*. T. IV. Vilnius: Mintis, 1973: 85–105.
2. Ambrulevičiūtė, A. *Prabilę namai: XIX a. Vokiečių gatvės eskizai*. Vilnius: Aukso žuvis, 2015.
3. Bagušinskaitė, E. Baldų gamyba, prekyba ir produkcija Vilniuje XIX a. II pusėje – XX a. pradžioje. *Kultūros paminklai*. 2015. Nr. 19: 93–118.
4. Bibliotekoms tinkamų baldų ir įrangos prekybos reklaminiai katalogai, kainininkai. *VUB RS*. F. 47. B. 259.
5. Cibulskas, V. Bydermejerio stiliaus baldai Lietuvoje. *Menotyra*. T. 15. Vilnius: Mintis, 1987: 138–153.
6. *Dailės žodynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999.
7. Gaidelytė, G. Meninė kalvystė ir / ar šaltkalvystė XVI–XIX a. Lietuvoje. Terminijos tikslinimas Vilniaus amatininkų veiklos ir produkcijos pavyzdžiu. *Kultūros paminklai*. 2011. Nr. 16: 46–65.
8. *Gazeta Wilenska*. 1906. 7 marca (22 lutego).
9. *Gazeta codzienna*. 1911. Nr. 25, 21 listopada (4 grudnia): 4; 1912. Nr. 262, 6(19) października: 4; 1914. Nr. 279, 28 października (10 listopada): 4; 1913, Nr. 141, 31 maja (13 czerwca): 4.
10. Grzeluk, I. Stefana Narębskiego „Uwagi o meblarstwie wileńskim“. *Kwartalnik historii kultury materialnej*. 1996. Nr. 4: 415–429.
11. *Kalendarz wileński informacyjny*. Wilno: J. Zawadzki, 1909.
12. *Księga pamiątkowa wystawy urządzeń mieszkań i ogrodniczej*. Wilno: Drukarnia J. Zawadzkiego, 1900.
13. *Каталог выставки устройства жилищ и плодоводства, Вильно 16 авг.–15 сент. 1909*. Вильно: тип. Завадский, 1909.
14. Klajumienė, D. *Vilniaus gyvenamųjų namų interjerų dekoru elementai nuo klasicizmo iki moderno*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015.
15. *Kuryer Litewski*. 1905. №. 56, 6(19) listopada: 4; 1906. Czwartek, 2(15) marca.
16. Laučkaitė, L. *Vilniaus dailė XX a. pradžioje*. Vilnius, 2002.
17. Laučkaitė, L. Vilniaus mecenatas Juozapas Montvila. *Vilniaus kultūrinis gyvenimas ir Petras Vileišis*. Str. rinkinys, sud. A. Lapinskienė. Vilnius, 2001: 146–151.
18. Lukšionytė-Tolvaišienė, N. *Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2000.
19. *LVI A*. F. 965. Ap. 1. B. 47, 62, 70, 88; F. 382. Ap. 1. B. 1629; F. 567. Ap. 11. B. 2751.
20. *LVI A*. F. 939. Ap. 2. B. 110. Prieiga per internetą: <http://eais-pub.archyvai.lt/eais/faces/pages/forms/search/F3005.jspx> [žr. 2017 02 21].
21. Macijauskas, A. *Kaip reikia pinti rėčkos, baldai ir kiti pinamieji daiktai*. Tilžė, 1903.
22. Mang, K. *History of Modern Furniture*. New York: Harry N. Abrams, Inc., Publishers, 1979.
23. Medišauskienė, Z. Konservatyvi industrinės visuomenės kritika XIX a. vidurio Lietuvoje. *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*. T. XLVI. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2000: 3–10.
24. Merkys, V. Vilniaus amatininkų cechų skaičiaus dinamika XIX amžiuje. *MADA*. Serija A 1(10). 1961: 49–59.
25. Merkys, V. Vilniaus cechų amatininkų skaičius ir jų kilmė 1795–1893 metais. *MADA*. Serija A 2(11). 1961: 145–167.
26. Merkys, V. Vilniaus amatininkų cechai ir stambūs kapitalas XIX a. *MADA*. Serija A 1(12). 1962: 115–131.
27. Miagkovaitė, E. XVII–XX a. pradžios Rytų taikomosios dekoratyvinės dailės paveldas Lietuvoje. *Kultūros paminklai*. 2015. Nr. 19: 69–92.

28. Mielešzkiewicz, S. Vilniaus baldai. *Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas. Vilnius: Baltos lankos, 2000: 300–313.
29. Mulevičiūtė, J. Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje. *Kultūrologija*. Kn. 9: Lietuvos menas permainų laikais. Sud. A. Aleksandravičiūtė. Vilnius, 2002: 226–252.
30. *Pirmoji rajoninė Lietuvos ir Gudijos gubernijų smulkiosios pramonės ir liaudies dirbinių 1913 m. paroda / Przedmiot, przyjmowane na 1-ą Krajową Wystawę Przemysłu Drobneho i Sztuki Ludowej Litwy i Białej Rusi*. Vilnius, 1913.
31. Pugačiauskas, V. Vilniaus „kriksčionių“ medžio apdirbimo cechai XIX a. I pusėje: organizacinė struktūra, gamybos pobūdis, kolektyvinė biografija“. *Lituanistica*. 2008. T. 54, Nr. 3(75): 12–26.
32. Rutkauskienė, R. Nemokamos techninio piešimo ir braižybos klasės Vilniuje. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 29: Vilnius kaip dailės mokymo ir sklaidos centras. Sud. V. Jankauskas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003: 85–94.
33. Skerstonas, E. *Privatus Vilnius. Interjerai*. Vilnius: Charibdė, 2012.
34. Smilingytė, S. XX a. pradžios bažnytinių reikmenų dirbtuvių apžvalga. *Kultūros istorijos tyrinėjimai*. T. 4. Vilnius: Gervėlė, 1998: 199–229.
35. Štavičiūtė, L. Amatų sąjūdis XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Lietuvoje: tautinis aspektas. *Meno istorija ir kritika. Menas ir tapatumas*. 2008. Nr. 4: 88–100.
36. *Каталог выставки в г. Вильне 1888 г.* Вильна: Тип. А. Г. Сыркин, 1888.
37. *Каталог выставки в г. Вильне 1895 г.* Вильна: Тип. А. Г. Сыркин, 1895.
38. *Каталог мебели и ткацких изделий на Виленской выставке 1900 года*. Вильна: тип. Завадский, 1900.
39. *Каталогъ первой Виленской сельско-хозяйственной и кустарно-промышленной выставки: съ 30 августа по 8 сентября*. Вильна, 1902.
40. *Отчетъ по бесплатному классу технического рисования и черчения для Виленскихъ ремесленниковъ за 1897 годъ*. Вильна: Типографія Вил. Св.-Дух. Братства, 1898.
41. *Программа Сельско-хозяйственной и кустарной выставки в г. Вильне*. Вильна, 1889.
42. *Программа Сельско-хозяйственной и кустарной выставки в г. Вильне*. Вильна, 1891.
43. *Программа Сельско-хозяйственной и кустарной выставки в г. Вильне*. Вильна, 1899.
44. *Северо-западное Слово*. 1905. №. 2376, 21-го августа: 3.
45. *Справочная книжка о телефонномъ сообщеніи г. Вильны и справочникъ на 1913 годъ*. Вильна.
46. *Справочная книжка о телефонномъ сообщеніи г. Вильны на 1914 годъ*. Вильна.
47. *Справочная книжка о телефонномъ сообщеніи г. Вильны на 1915 годъ*. Вильна.
48. *Уставъ Виленскаго Общества столяровъ-христианъ*. Вильна: Тип. Зпісч, 1907.
49. *Виленскій Вестникъ*. 1894. №. 121, 8-го июня: 4.
50. *Вся Вильна. Адресная и справочная книга гор. Вильны*. Вильна, 1909.
51. *Вся Вильна. Адресная и справочная книга гор. Вильны*. Вильна, 1915.

Eglė Bagušinskaitė

The furniture craft in Vilnius in the second half of the 19–20th centuries: development and exhibitions

Summary

The development of the furniture craft in Vilnius in the second half of the 19th – beginning of the 20th centuries, as well as the status of the furniture craftsmen belonging to the guilds, acquisition of professional skills, training and participation in Vilnius exhibitions are presented. The mass-produced products spread in the Western European market in the second half of the 19th century gained ill-feeling to the industrial production articles and raised nostalgia. The Arts and Crafts Movement in Great Britain became the resistance expression of the mass industrial production. This movement inspired by artists, when the wares of craftsmen were driven out by industrial products, stimulated the revival of the old crafts, returning to the hand-made wares and admiration

for the medieval craftsmen guilds. Indeed, the situation in Lithuania was different. The development of the advanced and modern craftsmanship was impeded by the medieval relict – the guild system, which existed until the end of the 19th century. Craftsmen of the guilds defending their monopoly production rights fought against non-guild craftsmen, craftsmen from other cities and traders and opposed the establishment of the capitalist industry companies. In the second half of the 19th century, the furniture production was based on the craftsmen works predominated in Lithuania continuing the traditions of the guilds craftsmanship. The collision between crafts and industrial production manifested not as the hostile disposition against the mass-produced furniture, but as an attempt on the guild's production monopoly.

Until the 19th century, the old crafts learning system in the guilds existed in Vilnius. The acquisition of occupational skills was hierarchized. Learner–apprentice–master was the traditional scheme of the craft secrets mastering and the development of the professional career. Only at the end of the 19th century – beginning of the last century, new processes originated along with the repercussions of the craft movement. The special courses and schools of crafts, which raised the professional level of craftsmen, mitigated backwardness and represented modern craft ideas. At the turn of the 19–20th centuries, the ideas of a new modern style reached Vilnius. The exhibitions of art and crafts were invoked for the dissemination and introduction of these ideas to craftsmen and society. After application of new artistic ideas, they reflected the turn of the former workshop craftsman towards the modern applied art creator. However, derivations of different historic styles (Baroque Revival, Renaissance Revival, etc.) were the most demanded types among Vilnius society and furniture manufacturers until the turn of the 19–20th centuries. At first, the takeover of new modern artistic tendencies (English, German) was reflected in the furniture design in the exhibition in 1909. The influence of European design tendencies was also reflected in the popularization of production and increased demand for weaved and bamboo furniture at the beginning of the last century.

KEY WORDS: Vilnius, furniture, joinery guild, joinery, furniture upholsterer-decorator